

Биљана Давидовски

Народна библиотека Ужице
biljana.davidovski@gmail.com

Милица Росић

Народна библиотека Ужице
rosic.milica@gmail.com

УДК: 02(497.11 Златиборски округ)"1945/1980"

БИБЛИОТЕКАРСТВО ЗЛАТИБОРСКОГ ОКРУГА ОД КРАЈА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА ДО 1980. ГОДИНЕ

Сажетак: Целокупан културни процват после Другог светског рата имао је одраз и на развој библиотека, које су постале потребне и најмањој средини у Златиборском округу. Партијском директивом започето је обнављање старих и отварање нових књижница и читаоница. У циљу описмењавања и просвећивања широких народних маса, формиране су културно-просветне групе које су организовале аналфабетске течајеве и читалачке групе при библиотекама, а први библиотечки радници били су учитељи, који су волонтерски радили. Све библиотеке Златиборског округа, од свог оснивања, након 1945. године, деле исте проблеме: недостатак адекватног простора, сталне селидбе, оскудан књижни фонд. Први Закон о библиотекама, из 1960. године, обавезао је срезове, у којима су се библиотеке налазиле тј. оснивале, да им се обезбеде елементарни услови за рад. Ипак, буџетска средства, иако у сталном порасту, била су недовољна и нередовна. Од 1945. до 1973. године библиотеке су биле поверене општинама. Године 1968. у Округу ради 171 библиотека, од којих су 44 народне, а 127 школске и специјалне. Оне су постале културни центри општина.

Кључне речи: народна библиотека, књижница и читаоница, Златиборски округ, описмењавање, културно-просветне групе, аналфабетски течајеви

Увод

Током Другог светског рата књиге су уништаване, књижнице и читаонице нису радиле, али се залагало за постојање културног и просветног рада. Златиборски округ дочекао је коначно ослобођење, крајем 1944. године, разорен, осиромашен, али са великом жељом и ентузијазмом за препород. Поред обнове земље и припрема за њену даљу изградњу, приступило се општем описмењавању народа. Послератна статистика говори да је 2/3 становништва било неписмено. Став нове власти – соци-

јализам не могу изграђивати неписмени, тражио је образоване и начитане људе. По свим среским местима оснивају се народни универзитети и библиотеке.

При органима власти формирају се културно-просветни одбори чији је задатак, поред просветног рада, обнављање старих и отварање нових народних књижница и читаоница. Ови одбори имали су секције, које су бирале управу књижница, издавале правила рада, висину чланарине и друго. У циљу просвећивања широких народних маса формиране су културно-просветне групе, које су организовале алфаветске течајеве. Број полазника на течајеве временом се повећавао. Учитељи су добили задатак да описмењују народ, како би култура постала „народна својина”. Циљ је свакако био да се скрати пут између читаоца и књиге, тј. да се стигне до сваког потенцијалног читаоца. Борба са неписменошћу је добијана.

Осниване су и читалачке групе на чијим су се часовима, посредством партијске литературе, полазници упознавали са задацима нове власти. Чињеница је да су „комунисти систематски прегледали књиге сачуване од уништења током рата, а потом одстранили из књижног фонда све што је могло да представља могућу опасност по идеологију и постулате народне власти.”¹ Фашистичка и профашистичка литература, уколико је постојала, уклоњена је из библиотека.

У свако село, по партијском задатку, стизала су и професионална позоришта. Ужичко народно позориште гостовало је са Нушићевим *Алфаветом* у Ариљу и околним селима. Култура је напредовала у корак са другим делатностима.

На окружној скупштини, у фебруару 1947. године закључено је да треба настојати да се што већи број неписмених описмени, повећа број посетилаца на вишим течајевима описмењавања (за оне који су завршили први течај), отворати још више књижница и читаоница и повећати број посетилаца.² У то време догађало се да у неком насељу буде отворено више књижница, које су у наредним месецима спајане у јединствену народну књижницу, а неке су се и угасиле.³

У Златиборском округу, од 1945 до 1950. године, основано је 77 библиотека.

Период 1945–1950.

Партијском директивом започето је обнављање старих и отварање нових књижница и читаоница у сваком насељу у ужичком крају, што је био најважнији задатак

1 Раде Вучићевић. *Библиокарство заједне Србије: од 1835–2000. године* (Ужице: Народна библиотека, 2013): 151

2 Иван Ршумовић, гл. ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања* (Ужице: Народна библиотека, 2006): 87

3 „Жене организоване у Антифашистички фронт жена (АФЖ), оснивале су своју књижницу, омладина организована у Уједињени савез омладине Југославије (УСАОЈ)”. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања*, ур. Иван Ршумовић (Ужице: Народна библиотека, 2006): 87

који је поставила држава. Омладина је по селима скупљала прилоге за њихово оснивање. У Ужицу је 17. фебруара 1945. отворен Народни универзитет и формирана књижница и читаоница. Књижнице постоје још у Косјерићу, Годечеву, Субјелу, Чајетини, Гостиљу, Љубишу и Сирогојну.⁴ Први радници били су учитељи и професори, који су волонтерски радили у ужичкој библиотеци. Извештај управника Државне народне школе, почетком јануара 1946. године, у коме обавештава Срески народни одбор о раду Народне градске књижнице и читаонице у Ужицу, говори да је имала фонд од 1500 књига.⁵ Њеним послератним обнављањем стара и ретка књига⁶ издвајана је у посебан фонд и могла се користити само у читаоници. Формиран је први Савет градске књижнице као орган управљања.

Јануара 1946. године среска власт је обавестила окружну да у ужичкој општини има 19 књижница, 4215 књига и 320 читалаца. Исте године *Весџи* пишу да у Ужичком округу ради 161 књижница али са нешто мање од 15 хиљада књига.

Културно-просветна група Пожешког среза која ради на прикупљању књига ради обнављања књижнице формирана је крајем 1944. године. Локални лист *Весџи* почетком 1945. године пише да у овом срезу постоје културно-просветне групе и у Глумчу, Висабаби, Здравчићима, Годовику, Средњој Добрињи, Јелен Долу, Бакионици. Већ у првом тромесечју у свим пожешким библиотекама било је, као и у ужичкој, 1500 књига. Формирају се културне групе и аналфабетски течајеви у Каленићима, Прилипцу, Рогама и Сврачкову. Године 1946. у годовичкој књижници и читаоници ради 6 аналфабетских течајева који су ликвидирали неписменост. За време акције „Дан књиге” средином марта 1946, Месни културно-просветни одбор доставља списак књига Народне књижнице Среском одбору, са потписом књижничара. На овом списку било је 265 наслова значајних књижевника. Није се знало где су биле смештене ужичка и пожешка књижница.

Ариљска књижница била је смештена у згради у којој је 1941. године заседао народноослободилачки одбор. У њој су повремено дежурали ариљски учитељи. После рата у библиотеци је, три пута седмично, радила омладинска активисткиња. Приређивали су се различити програми. У Ариљском срезу било је активно 50 читалачких група, али од 7 књижница у срезу, само једна је запажено радила. Интересантан је податак да је најредовнији читалац у библиотеци у Вирову био осамдесетогодишњак, који је био пример младим људима како се чува књига и

⁴ *Весџи*, 28. фебруар 1945.

⁵ Историјски архив Ужице, Фонд СНО, бр. 64, 26. јануар 1946.

⁶ У фонд старе књиге сврстане су све књиге штампане до 1867. године. Као мерило узето је у обзир дело научника Стојана Новаковића, аутора капиталног дела „Српска библиографија за новију књижевност 1741–1867”.

поштује њена вредност. „Малобројни читаоци најчешће из библиотеке излазе празних руку. Дочекује их и испраћа монотон одговор библиотекара: нема књига...”⁷

У пријепољском крају усмена култура и стваралаштво било је дубоко укорено. Највећи допринос оснивању задружне читаонице у Великој Жупи дао је један истакнути комуниста, земљорадник.⁸ Градска народна читаоница у Пријепољу од свог оснивања 1945. године стално се сели. Оскудан књижни фонд са 82 наслова 3 године касније увећао се на 441 књигу, 6 листова и часописа.

На иницијативу омладине, априла 1945. године, библиотека у Ариљу је поново отпочела са радом у омладинском дому, при Среском одбору, и од тада ради непрестано, уз мање проблеме. Након пописа неписмених лица⁹ почео је рад са 93 алфаветска течаја и 2 читалачке групе, изузетно посећене од стране омладине. Новембра 1947. било их је 50.

Почетком 1945. обнавља се и библиотека у Прибоју при среским властима. Књижни фонд сачињавају пропагандне публикације локалних партијских органа и књиге парохијске читаонице преостале након рата.

Године 1945. покушало се са обнављањем рада библиотеке у Чајетини, при књижари „Напредак” коју је отворио Срески одбор Народног фронта. Априла следеће године одржана је скупштина и изабрана управа. Добила је просторију у згради Среског суда у Чајетини, у којој је радила два пута недељно. Књижни фонд повећан је захваљујући поклонима и акцији прикупљања књига. На годишњој скупштини добила је назив Књижница и читаоница „Партизанске Воде”.

Прво обнављање бајинобаштанске градске библиотеке догодило се 17. марта 1946. године. Тада је приређена прва послератна манифестација под називом „Дан књиге” на којој су угледни грађани приложили помоћ у новцу или књигама и уписано је 313 нових чланова. „Под окриљем библиотеке, само на подручју овог среза, у једном кратком времену, 1946. године, отпочело је са радом око 40 некаквих читалачких група, које су окупљале 1474 посетиоца.”¹⁰

Исте године у селима Рачанског среза отворено је 18 библиотека-читаоница. Пет година касније било их је 25, од којих је 20 основано при школама. Књижни

7 Слободан Радовић. *Ариљска библиотека* (Пожега: Жиравац, 2002): 67.

8 Иза њега је остала свеска са 27 песама које су говориле о догађајима из рата, о злочинима које су починили непријатељи... Песме су се рецитовале и певале у групама, чиме се позивало на освету и борбу против окупатора и четника. Истим примером користили су се и четници, ругајући се партизанима, често мењајући само имена и места у песмама.

9 Према званичном извештају, на територији Ариљског среза било је 1077 неписмених лица, оба пола, од 14 до 40 година. Ариљска библиотека. Слободан Радовић (Пожега: Жиравац, 2002): 56.

10 Добривоје Мрдаковић. *Сво шездесет година читаонице и библиотеке у Бајиној Башти: 1974–2004* (Бајина Башта: Библиотека „Милош Требињац”, 2004): 70.

фонд се перманентно увећавао, захваљујући прилозима грађана и средствима која су најпре срезови, а касније општине, били обавезни да издвајају за те намене.

Народна књижница и читаоница у Косјерићу почела је са радом 1946. године у просторијама предратне основне школе, са такође са скромним фондом књига.

Средином 20. века књижница у Глумчу имала је 467 књига и 66 чланова. Неколико година касније, завршен је Дом културе у Глумчу, где једно време ради и књижница. Доласком нове управе, две године касније, креће се са прикупљањем књига за библиотеку – осим од појединаца, добијене су и од Савета за просвету и културу Народног одбора Пожешког среза. Библиотека је претплаћена на неколико часописа за село. Била је смештена у задружном дому. Осим два аналфабетска течаја у Глумчу, течајеви раде у Отњу и Врањанима.

У листу *Весџи* из 1947. налазимо да је „у Средњој Добрињи обновљена књижница и читаоница”. Уписано је 50 нових чланова, изабрани управни и надзорни одбор. Књиге на читање добијали су писмени мештани, а приход од приредби ишао је за набавку књига. Књиге су издаване недељом и празником. Организована су предавања.

Књижница у Ужицу је неколико пута пресељавана из Гимназије, преко Соколског дома и кафана, у зграде неадекватне за библиотечку делатност. Основу књижног фонда чинили су тзв. Сувишци.¹¹ Наступио је прекид у раду. Фебруара 1948. године ужичке *Весџи* обавештавају да је „у Титовом Ужицу отворена књижница и читаоница”. Наредне године једино плаћено лице била је чистачица. Књижни фонд формиран је од поклона.

У Новој Вароши, 1948. године, поново је основана Народна читаоница и библиотека. Грађа о културној делатности Нове Вароши од Другог светског рата до покретања читаонице, пренесена је у Пријепоље, где је послужила као огрев у Дому културе.¹² До 1960. године два пута је пресељавана.

Године 1948. извршена је реорганизација Чајетинске библиотеке, након чега је опет пресељена, најпре у зграду Народног фронта, а крајем године у зграду гимназије. Као секретар и књижничар ради Љубиша Ћенић, чије име ова установа данас с разлогом носи. Већ од наредне године библиотека цвета.¹³ Крајем 1950. године Чајетинска библиотека се смешта у наменске просторије новог задружног дома. Има добру сарадњу са Среским савезом културно-просветних друштава и Саветом

¹¹ Књиге које су остајале нераспоређене у установама и предузећима.

¹² Раде Вучићевић, *Библиошкарство западне Србије: од 1835–2000. године* (Ужице: Народна библиотека, 2013): 164.

¹³ Повећава се број чланова, књижни фонд, број прочитаних књига (162% више у односу на претходну годину), инвентаришу се књиге, организују изложбе, као и прикупљање експоната за музејску збирку. Библиотека добија другу награду на такмичењу Народних књижница у Србији за свој предан рад.

за просвету и культуру.¹⁴ Расте број чланова, прочитаних књига и фонд се увећава, организују се шаховски турнири. Локална власт ипак не схвата значај књижнице и не пружа јој материјалну помоћ.

У Пожешком срезу 1949. године постоје 32 књижнице са 7 хиљада књига (Годовик највише 741).

Као посебна установа библиотека у Прибоју помиње се од 1950. под називом Народна књижница и читаоница. С обзиром на то да је била у школској згради, неформално се након три године преточила у школску библиотеку.

Златиборски округ Бр. библиотека	Народне књижнице и читаонице од 1945. до 1950.
Ужице 19	1945. отворен Народни универзитет, књижница и читаоница 1945. Након прекида у ради, поново основана 1948. 1946. у ужичкој општини има 19 књижница
Гостиље, Љубиш и Сирогојно	Отворене књижнице и читаонице 1945.
Пожега 32	Отворена књижница и читаоница почетком 1945.
Висибаби, Здравчићима, Годовику, Средњој Добрињи, Јелендолу, Бакионици Каленићима, Прилишцу, Рогама и Сврачкову	Културно-просветне групе и аналфабетски течајеви 1945. У Пожешком срезу 1949. године постоје 32 књижнице
Глумач	Средином 20. века књижница
Средња Добриња	Отворене књижнице и читаонице 1947.
Косјерић 1	1945. Народна књижница и читаоница у Косјерићу, почела са радом 1946.
Годечево, Субјел	Отворене књижнице и читаонице 1945.
Чајетина 1	1946. Књижница и читаоница „Партизанске Воде”
Ариље 1	Отворена књижница и читаоница 1945.
Пријепоље 2	1945. Градска народна читаоница у Пријепољу
Велика Жупа	1945. задружне читаонице у Великој Жупи
Прибој 1	1945. основана, а од 1950. као посебна установа под називом Народна књижница и читаоница
Бајина Башта 19	Прво обнављање градске библиотеке догодило се 17. марта 1946. 1946. у селима Рачанског среза отворено је 18 библиотека-читаоница
Нова Варош 1	1948. Народна читаоница и библиотека

Табела 1. Народне књижнице и читаонице од 1945. до 1950. године

14 Чајетинска библиотека са Среским савезом културно-просветних друштва и Саветом за просвету и культуру током 1951. године организује приредбу са предавањем „Књига кроз векове”, уз три изложбе на којима је продат велики број књига.

Период 1951–1960.

У овом периоду догађало се да се у неком насељу отвори више књижница, које су у наредним месецима и годинама спајане у јединствену народну књижницу или су мењале намену у школске библиотеке, а неке су се и угасиле.

Библиотечкој струци у СР Србији догађале су се новине: саветовања, семинари и предавања о томе како треба организовати библиотечки рад. Децембра 1953. године одржано је прво саветовање библиотекара у Београду са кога су донета сазнања да народни одбори среза и општине преузимају бригу о материјалном збрињавању својих библиотека. Након годину дана одржано је друго саветовање библиотекара и књижничара у Београду, на коме су изнети закључци да је однос власти према библиотекама повољнији него раније и да се мора даље радити на привлачењу читалаца, нарочито радника, сељака и женске популације.

Попис књига у пожешкој библиотеци из 1951. године указује да се књижни фонд увећавао за 40 књига годишње. У Пожеги се Народна књижница и читаоница конституише 24. марта 1952. године, када је одржана оснивачка скупштина на којој се говорило о потреби народног просвећивања¹⁵, где су усвојена правила о раду и изабран управни и надзорни одбор. Одлучено је да библиотека ради свакодневно од 16 до 20 часова, чак и недељом пре подне. Библиотека је добијала локални лист *Весџи*.

Исте године мрежу сеоских књижница чине 33 књижнице са фондом од 8500 књига из свих области. Ангазоване су књиганоше у циљу приближавања књиге народу. Како је већ наведено, из идеолошких разлога предратни књижни фондови свих библиотека били су повучени из употребе, а новонабављене књиге неинтересантне, тако да је популаризација читања ишла веома тешко. Пожешка библиотека је 1952. године сељена три пута. Наредне године, у извештају о раду писало је: „Осетно се смањио број читаоница, велики број књига је нестао после пресељења, дошло је до стагнације у раду”.

У овој деценији годовичка књижница ради са успонима и падовима. Након издвајања пожешке градске библиотеке у самосталну установу, годовичка библиотека постаје њен огранак.

Чајетинска библиотека на петој годишњој скупштини од 21. фебруара 1951. године књижница добија ново име – Среска народна књижница и читаоница „Димитрије Туцовић”. Изабран је председник управе, организована још једна изложба књига и две књижевне вечери, вршена каталогизација и инвентарисање књига. Године 1951. при књижници је формирана вредна музејска збирка.¹⁶ Допринела је

¹⁵ Пожешки округ је у том периоду имао 6000 неписмених становника.

¹⁶ Оснивач збирке је Љубиша Ћенић.

већем интересовању јавности, институција и медија. Следећих година организовани су дебатни часови са различитим темама, који су 1953. године замењени „усменим новинама”.¹⁷ Настављено је са организовањем продајних изложби књига, а уводе се и сталне изложбе омота књига. Библиотека је примала 20 часописа и листова и добијала разна признања за свој рад.

До 1951. године ужичка библиотека функционише под окриљем Градског народног одбора, који њеним радом руководи преко својих просветних органа. Од те године, када је добила првог књижничара, ова установа организовано ради. Први пут се појављује и печат установе са текстом: Градска народна књижница и читаоница Титово Ужице. Књижни фонд је увећан и износи 7018 књига. Примала је дневне листове *Борбу* и *Полиџику*, и локални лист *Побегу*. Године 1952. добија хонорарног управника.

Библиотека и читаоница постале су место за ђаке, што је био случај и у пожешкој библиотеци. Ова важна културна установа имала је обавезу да служи свим грађанима, па је изнедрила захтев за већу просторију где би ученици несметано радили.¹⁸ Године 1954. књижница има близу 13000 књига и 1040 чланова. Сеоске књижнице су тавориле.

Рад пријепољске библиотеке прекида се 1951. године јер је свој простор морала да уступи Среском одбору савеза бораца. Након две године поново је формирана под називом Градска књижница и читаоница „Вук Караџић”. Преласком на УДК систем уређења фонда, средином 1954. године организује 10-дневни курс за књижничаре из Пријепоља, Нове Вароши, Прибоја и Сјенице. Упркос проблемима да се обезбеде елементарни услови за рад ове књижнице и читаонице, фонд се 1957. године увећао на 5250 књига и 8 часописа. У пријепољској општини било је 22 народне књижнице и читаонице са преко 8000 књига.¹⁹

Године 1954. књижни фонд чајетинске библиотеке срећен је по међународној децималној класификацији у 87 група, по чему је ова библиотека била међу првима у ужичком крају. У овом периоду организују се семинари за читаоце са села, приређују се изложбе књига о пољопривреди и домаћинству и популаришу књиге у сеоским срединама.

17 „Усмене новине” представљале су значајну активност у Народној књижници и читаоници у Чајетини, у периоду од 1948. до 60-их година. Предавачи су били интелектуалци, а сарадници – просветни радници, економисти, лекари, службеници јавних служби... На основу анкета, које су спровођене међу читаоцима, одређиване су рубрике новина. Године 1954. било је 12 „Усмених новина” са 62 теме, па је Народна књижница награђена као једна од најбољих књижница у Србији. *Кућа књије: сто година Библиотеке у Чајетини*, Сањина Џамбић и Јеремија Џамбић (Чајетина: „Библиотека Љубиша Р. Ђенић”, 2004): 16–17.

18 Локални лист тог доба објављивао је забрану узимања књига за гимназијалце виших разреда због невраћања књига.

19 Вујица Бојовић. *Век библиотеке у Пријепољу: 1904–2004*. (Пријепоље: Матична библиотека „Вук Караџић”, 2005): 87.

Из извештаја о раду бајинобаштанске библиотеке, 1954. године, видимо да је на терену постојало 28 библиотека, 12 читаоница, а књижни фонд бројао 4500 наслова. Од Савета за просвету бајинобаштанске библиотеке су добиле 850 књига.

Првог јануара 1955. Народна библиотека у Пожеги уселјава се у нове просторије у којима егзистира наредних 40 година. Након 15 дана добија решење за рад и добија званични назив Градска библиотека у Пожеги. У наредних пет година остварује запажене резултате и добија похвале од библиотечког центра Народне библиотеке Србије. У акцији „110 села” и Сврачково је 1956. добило велики број књига.

Новембра 1955. Народни одбор општине Ужице формира Савет као орган друштвеног управљања. Одлука да се библиотекарем као обавезан део посла наметне израда локалних библиографија и прикупља грађа на одређено место, означава и почетак формирања завичајних фондова. Након две године формира читаоницу коју дневно посети 200 читалаца. Прима 60 часописа и 30 листова, који се обавезно на крају године кориче.²⁰ Била је на путу да постане матица културе локалне заједнице, о чему је писао и Љубомир Симовић.²¹ Наредне, 1958. године, на полицама се нашло 22.000 књига које је користило 3268 чланова. Од 1960. број запослених у Ужичкој библиотеци се повећава.²²

Дешавају се велике промене у пољу библиотекарства. Асоцијација библиотекара захтева да се: књиге набављају преко буџета, набављају дела из свих области, библиотека претплати на дневну и недељну штампу, јер треба да постане културно-просветно средиште. У Ариље делимично допиру ови захтеви. Број корисника опада јер се број нових наслова смањује, па је предложена смена управног одбора. Године 1956. почело се са прикупљањем књига од појединаца, Дома народног здравља и других установа – крајем године Народна библиотека у Ариљу имала је преко 2500 књига и преко 400 чланова. Интересовање за читањем се повећало. Како се те године значајније почела узгајати малина, тако се почела набављати и стручна литература о малинама. У том периоду, како расте стандард у Ариљу, књижница стагнира.

Избором библиотечког савета и усвајањем Статута, 1956. године, почиње рад Чајетинске библиотеке као самосталне установе. Поводом десетогодишњице радних бригада организовала је посебну изложбу докумената и књига из старих фондова. При библиотеци формиран је Реонски библиотечки центар који је одржао семинаре

20 Иван Ршумовић, гл. ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања* (Ужице: Народна библиотека, 2006): 102.

21 *Весџи*, август 1957.

22 Године 1960. раде два књижничара, од 1963. благајник, од 1964. први професор књижевности, а од 1965. и књиговезац. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања*, ур. Иван Ршумовић (Ужице: Народна библиотека, 2006): 105.

са сеоским књижничарима. Књиге у 10 сеоских књижница сређене су по међународној децималној класификацији. Одржавана су предавања, читаоница је повећала број претплаћених листова и часописа на 37, а дошло је и до стварања покретних библиотека. Већина вредних књига и старе штампе добијена је на поклон или разменом. Библиотека је као награду за успешно спроведену акцију „Месец књиге” добила 800 књига од Савета за просвету и културу.²³ Из извештаја из 1959. и 1960. можемо видети да већина чајетинских просветара није заинтересована ни за један облик сарадње, а ни локалне власти не дају подршку.²⁴ Те године први пут је укоричено 20 свезака штампе и неколико књига. До краја 50-их година Чајетинска библиотека обједињавала је рад 21 сеоске књижнице и имала најразуђенију библиотечку мрежу у ужичком крају. Књижни фонд је изгубљен, јер због немара тадашње власти обавезна законска реорганизација сеоских књижница није извршена 1960. године.

Изградњом новог Дома културе у Прибоју, 1959. године, библиотека трајно решава проблем смештаја и броји 771 књигу и мало часописа. Године 1959. број библиотечких јединица у Сјеничкој библиотеци порастао је на 4005. Зна се да је била матична за библиотеке при школама околних села општине. Радила је у тешким условима, ван сваког стандарда.

Године 1959. пожешка библиотека има 4864 књиге, претплаћена је на 13 часописа, 16 новина и броји 1055 сталних чланова. Од тада се чине напори да се оснује дечје одељење, што се успело тек након две деценије. Наредних година бележи раст и развој. У Градској библиотеци се одржавају предавања, књижевне вечери, литерарни сусрети. На тај начин постаје значајно културно средиште у Пожеги. После 1960. рад у библиотеци у Сврачкову је незапажен.

Чајетинска библиотека се 1960. године преселила у зграду Новоградње.²⁵ Омладинци су помагали књижничару у достављању књига у куће. Исте године сређене су и две значајне спомен-библиотеке. Укупан фонд, после 15 година послератног рада у библиотеци, износио је 8658 књига, што је библиотека обележила штампањем књиге „Историја Народне библиотеке у Чајетини” Љубише Р. Ђенића, као и изложбом о историјском развоју библиотеке. Те године организоване су још две изложбе. Промовисало се читање и књиге, штампао се пропагандни материјал,

23 Књига поклонодаваца и дародаваца вођена је до 1975. године, било их је много, а библиотека би се одужила захвалницом и дипломом.

24 Године 1959. организоване су три изложбе од којих је посебно вредна била изложба посвећена стогодишњици просвете и културе на Златибору, а поводом 110-годишњице Основне школе „Миљивоје Боровић” у Мачкату. Сањина Џамбић и Јеремија Џамбић. *Кућа књије: сто година Библиотеке у Чајетини* (Чајетина: „Библиотека Љубиша Р. Ђенић”, 2004): 20.

25 На овом месту налазила се до средине 2000. године. Читаоница је у новом простору имала 18 седишта и 8 резервних.

брошуре са препорукама и упутствима за читање... После 4 године паузе изашла су два броја „Усмених новина” (један посвећен Иву Андрићу), одржана су три предавања и две изложбе.

Подаци из 1960. године говоре: у Ужичком срезу постоје 123 библиотеке са 34000 чланова којима је на располагању 121000 књига. Књижни огранци, осим у месним заједницама, оснивани су и у радним организацијама које су се прве и угасиле, а затим и у месним заједницама. Огранци смештени у школама, претварани су у школске библиотеке.

Велики послератни полет је јењавао и многе књижнице у месним заједницама се гасе. У Вестима из октобра 1960. године сазнајемо да је у Ужичком срезу у последње 4 године 30 књижница нестало. Припадале су земљорадничким задругама, омладинским организацијама, културно-уметничком друштву...

Закон о библиотекама 1960. године доводи библиотеке у Златиборском округу у ситуацију да се суоче са нерешеним наслеђеним проблемима везаним за смештај, набавку библиотечке грађе и средстава за рад.

Златиборски округ	Народне књижнице и читаонице од 1951. до 1960.
Ужице	1951. добија назив „Градска народна књижница и читаоница Титово Ужице” Од 1956. до 1960. угасило се 30 књижница у срезу Подаци из 1960. године говоре: у Ужичком срезу постоје 123 библиотеке
Пожега	Народна књижница и читаоница конституише се 24. марта 1952. године мрежу сеоских књижница чине 33 књижнице 1955. добија званични назив Градска библиотека у Пожеги
Косјерић	Постојала, не зна се тачан број огранака
Чајетина	Чајетинска библиотека на петој годишњој скупштини од 21. фебруара 1951. године књижница добија ново име – Среска народна књижница и читаоница „Димитрије Туцовић” 1956. године почиње рад чајетинске библиотеке као самосталне установе До краја 50-их година чајетинска библиотека обједињавала је рад 21 сеоске књижнице, и имала најразуђенију библиотечку мрежу у ужичком крају
Ариље	Постојала, не зна се тачан број огранака
Пријеполје	Прекид 1951, поново формирана 1953. под називом Градска књижница и читаоница „Вук Караџић”
Прибој	Постојала, не зна се тачан број огранака
Бајина Башта	1954. на терену постојало 28 библиотека и 12 читаоница
Сјеница	1954. постојала, не зна се тачан број огранака

Табела 2. Народне књижнице и читаонице од 1951. до 1960. године

Период 1961–1970.

Доношење првог *Закона о библиотекама*, крајем 1960. године, најзначајнија је прекретница у раду библиотека. Обавезао је срезове у којима су се библиотеке налазиле, тј. оснивале, да им се обезбеде елементарни услови за рад (инвестициона питања у погледу фонда, његовог смештаја, простора, кадрова, набавне политике, као и системског популарисања књиге). До краја марта 1961. надлежни органи били су дужни да одреде централне матичне библиотеке у свим срезовима, односно комунама. Општинске матичне библиотеке повезују у јединствену мрежу све самосталне популарне библиотеке различитих оснивача (сеоске, синдикалне, школске, болничке и пунктове за издавање књига) јединственог територијалног подручја. Среске матичне библиотеке директно се повезују са општинским матичним, а тек преко ових са њиховом целом мрежом. Централна матична библиотека, тј. Национална библиотека НРС, преко среских матичних библиотека, имала је везу са целим тереном Републике досежући до свих периферних јединица ове мреже.²⁶ Овај момент је од пресудног значаја за будући рад библиотека. Библиотеке су се као просветно-културне установе морале спремније укључити у друштвени, политички и економски развој земље.

Савез друштава библиотекара Југославије издао је 1962. године приручник „Библиотеке у Југославији” који је обухватио само 1371 библиотеку на подручју СР Србије.²⁷ Народна библиотека СР Србије је 1968. године започела израду централне картотеке свих библиотека на подручју СР Србије. Подаци су прикупљени од општинских матичних библиотека. Картотека је штампана у облику приручника „Библиотеке у СР Србији” и даје преглед библиотека на овој територији Србије. На подручју данашњег Златиборског округа пописана је 171 библиотека (44 народне и 127 школске и специјалне).²⁸

У послератном периоду књижница у Милићевом Селу ради при школи. Из извештаја 1961. и 1964. сазнајемо да се ситуација не мења, а број књига је опадао из године у годину. „Године 1961. Народни одбор општине Чајетина донео је ново решење о оснивању библиотеке и њено проглашење за матичну библиотеку.”²⁹ Библиотека је награђивала најбоље читаоце, онима који су били на одслужењу

26 Олга Перић. „Основни задаци и улога матичне библиотеке у развоју мреже библиотека”, *Библиотекар*, бр. 1–3 (1961): 16–25.

27 Поменути приручник није обухватио школске, болничке, манастирске, а и велики број библиотека радних организација и народних књижница је изостављен. Мирослава Бошковић. *Библиотеке у СР Србији* (Београд: Просвета, 1970): 4.

28 Исто, 83–254.

29 Саџина Џамбић и Јеремја Џамбић. *Кућа књиге: сто година Библиотеке у Чајетини* (Чајетина: „Библиотека Љубиша Р. Ђенић”, 2004): 23.

војног рока слала књиге поштом на читање. Савет за културу НР Србије је крајем 1962. године поклатио библиотеци 513 књига за одличан рад. Исте године одржано је књижевно вече са песницима Славком Вукосављевићем и Момчилом Тешићем. Библиотека у Ивањици од 1961. године ради као део Дома културе.

Градска библиотека у Пожеги је за матичну библиотеку пожешке општине проглашена 25. децембра 1961. године. Ова библиотека креће са ширењем мреже књижница и читаоница при школама у околним селима. У току 1962. раде књижнице у Годовику, Жежевици, Папратишту, Глумчу и Горобиљу. У мају исте године, оснива се Дом културе у Пожеги, коме се, поред Радничког универзитета, припаја и Градска библиотека. Почетком 1963. године у њој раде три библиотекара, уводи се рад у две смене, а укида рад недељом. Без обзира на губитак самосталности, библиотека је радила задовољавајуће.³⁰ Обављала је углавном само основну делатност, али ускоро долази до промена – библиотека која је до тада била радна јединица Универзитета, издваја се у самосталну установу. Ту одлуку донео је Савет Радничког Универзитета „Драган Кувелић”, на седници од 22. јуна 1966. године. У одлуци је наведен и попис послова које ће библиотека обављати:

- ради на унапређењу и ширењу библиотекарства на подручју општине,
- набавља, сређује, чува и даје на коришћење библиотечки материјал,
- прикупља књиге и публикације значајне за културну историју пожешког подручја,
- пружа помоћ у отварању и сређивању месних књижница,
- организује књижевне вечери, изложбе.³¹

Ова одлука, којом су Градској библиотеци у Пожеги враћене све матичне функције, почела је да се примењује 1. јануара 1967. године. Убрзо, 23. јануара, Скупштина општине Пожега дала је сагласност на одлуку о издвајању библиотеке и формирању самосталне установе под називом Градска библиотека у Пожеги, након чега је и уписана у регистар установа. Тада је у саставу библиотеке било пет књижних огранака, у Средњој Добрињи, Жежевици, Прилипцу, Рогаме и Глумчу. Следи период постепеног увећавања књижног фонда и броја радника.

До замирања сеоских књижница у пожешком крају долази половином 60-их година 20. века. Биле су запостављене у погледу обнове фонда и кадра, јер у библиотеци у Пожеги раде само два библиотекара који нису могли детаљније да се посвете књижницама на селу. Књижни фонд Пољопривредне књижнице и читаонице у

30 Године 1964. има фонд од скоро 8 хиљада књига, прима 8 часописа, 19 новина и има 1505 уписаних чланова.

31 Радован Зарић. *Народна библиотека Пожега: Сто двадесет пет година* (Пожега: Народна библиотека Пожега, 1995): 84.

Здравчићима и књижнице у Каленићима 1964. године преузеле су школе у којима су се ове библиотеке налазиле. И у Рогама се оживљава рад књижнице и читаонице и одржавају предавања и приредбе. Из Извештаја о раду из 1961. године сазнајемо да је књижница, са застарелим књижним фондом, смештена у основној школи где се не плаћа чланарина, а сви ученици су чланови, њих 305. Године 1967. планира се њено измештање у посебну школску просторију.

После рата оснива се и књижница у Прилипцу. У извештају из 1961. наводи се да Народна библиотека у Прилипцу има 130 књига која је смештена у једној од школских просторија. Књиге узимају и ученици и грађанство. Ова књижница била је добро укључена у културно-просветни живот своје средине. Из извештаја из 1964. сазнајемо да књижница има 500 књига и своју просторију. Одржавају се прве крижевне вечери. Године 1967. одржано је предавање о Радоју Домановићу, коме је присуствовало око 250 мештана, 1968. књижни огранак је смештен у зграду бивше месне канцеларије – пре тога се налазио у приземљу зграде бившег дечјег летовалишта. Књижницу су користили углавном ученици. Спајањем школске и народне библиотеке, од 1979. године, књижница се налази у школским просторијама, има 2300 књига. Њен фонд, број чланова и прочитаних књига растао је из године у годину.

Извештај из 1961. године показивао је да су и читаоци и запослени били задовољни ариљском читаоницом и њеним радом. Од 1960. до 1964. године у ариљској библиотеци нису набављане нове књиге. Након смештања библиотеке у Дом културе, почели су проблеми са простором. У том периоду ученици су највише читали књиге, па су самим тим лектире биле најчитаније. Каталогска обрада књижног фонда у сјеничкој библиотеци трајала је од 1961. до 1970. Урађен је алфаветски каталог, књига инвентара и обрада по УДК систему.

Године 1962. библиотека у Прибоју улази у састав Дома културе. Ради на повећању књижног фонда, претплаћена је на скоро сву периодику тог доба на нашем језику. Године 1966. имала је 519 библиотечких јединица. Након четири године почиње рад у две смене, а фонд чини 8685 јединица. У њеној читаоници се од 1966. године окупљају млади писци и формира се клуб писаца и пријатеља књижевности. На њихову иницијативу, 1969. године, организују се прве „Лимске вечери поезије”, које се одржавају и дан данас. Од тада библиотека упошљава ентузијасте који је стављају у сам врх културног живота на овим просторима. Године 1978. изграђен је нови Дом културе у коме је пројектован наменски део за библиотеку, која може да прими 100.000 књига.

Од јесени 1961. године пријеполска библиотека добија првог стручног библиотечког радника, фонд се уређује по УДК систему, а библиотека постаје матична за све библиотеке ове општине. Лош однос локалне самоуправе према библиотеци и култури уопште није се променио до 1980. године.

Године 1961. ужичка библиотека пресељава се у новосаграђену зграду на Тргу партизана, Друштвени дом, где је и данас. Има 27.000 књига, прима 57 разних листова и часописа, штампаних на српском језику и послатих библиотекама. Убрзано се ради на обради књижног фонда по УДК. Од 1961. матична је за тадашње подручје ужичког региона, данас Златиборског округа и ради под надзором библиотечког центра НБС. Осим њеног организованијег, рада у стручној организацији „отпочео је и живљи културно-просветни рад: приређују се изложбе, организују књижевне вечери и предавања. Године 1967. одвајају се позајмно одељење за одрасле и децу, опремљен тада модерним намештајем. У овој деценији настају или се обнављају књижнице у: Карану, Биосци, Стапарима, Мокрој Гори, Крвавцима, Равнима, Севојну, Кремнима и у Крчагову, а у Рибашевини непрестано ради, након обнове после Другог светског рата.

Током 1963. у чајетинској библиотеци обрађено је око 170 наслова старе периодике и спроведено доста активности које су осавремениле рад библиотеке, између осталог, организоване су три покретне библиотеке. Године 1964. у просеку на сваког становника Чајетине долазе по 23 књиге. Библиотека је обнављала фонд путем поклона, па је било мањак савремених дела. Те године организоване су књижевне вечери, изложбе, гусларско вече и уређена посебна соба Димитрија Туцовића и Српске социјалдемократије. За изузетан допринос раду, 1964. године Љубиша Ђенић – Пујо добио је Вукову награду. Организоване су и две тематске изложбе.³² Исте године приновљено је 1370 књига. Тих година формиран је и завичајни фонд.

До 1969. библиотека у Новој Вароши радила је као самостална установа, смештена у једној фабрици, са фондом од 2500 књига. Од тада је била организациона јединица у Дому културе у коме није било предвиђено постојање наменских просторија за библиотеку. Након четири године, 120 м² у овој згради ипак се адаптира за намене библиотечког пословања. Осамдесетих година фонд достиже 18000 књига, врши се претплата на 12 листова и 22 часописа. Расте број корисника. По први пут на територији Округа, 1975. године, по територији ове општине корисни-

³² Једна од њих, веома значајна, била је изложба „Ужичка штампа и књиге 1885–1965”, са преко 200 књига, штампе, необјављених рукописа, фотографија из нашег краја.

цима библиобус доставља тражену литературу. Повремено се организују изложбе и друге ванбиблиотечке активности, по узору на ужичку библиотеку у том периоду.

Од 1960. до 1971. број чланова у ужичкој библиотеци се од 3069 повећао на више него дупло. Од 1965. има има стално запосленог књиговезничара захваљујући чијем мајсторлуку су поправљане и сачуване књиге и локална периодика. Осим позајмних одељења за одрасле и децу, формирано је Научно и Завичајно одељење, Матична служба, Периодика, Студијска читаоница, Одељење књиге на страном језику. Отпочиње пружање услуге међубиблиотечке позајмице, тако да се члан ужичке библиотеке могао осећати чланом свих библиотека у Србији. Од 1967. године поступно се из редовног фонда издвајају енциклопедије, лексикони и речници и врши се селективна набавка стручне литературе. Почиње формирање референсне збирке која се посебно смешта и даје на коришћење само у читаоници. Од тада почиње класификација и сређивање приручне литературе по УДК систему.

Године 1966, након 19 година, чајетинска библиотека добија другог радника, свршену ученицу Средње библиотекарске школе. У овој деценији библиотеку посећује значајан број научника, организују се изложбе, одржавају предавања, књижевне вечери манифестације, истиче се издавачка делатност.³³ Од 1946. до 1970. године поклоњено је 6759 књига библиотеци.

Округ 1968. године, из поузданог извора, има 171 библиотеку, од којих је 44 народних.

Златиборски округ	Народне књижнице и читаонице од 1961. до 1970.
Ужице 45	Од 1961. матична општинска библиотека Пописано је 45 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих је 9 народних
Каран	1965.
Биосци, Стапарима и Мокрој Гори,	1966.
у Крвавцима, Равнима и Севојну	1967.
Кремна	1969.

³³ Године 1966. Библиотеку посећују научници Коста Тодоровић, Милорад Панић, Милан Пећинар, који наредне године отвара изложбу „Први светски рат”. Те године су отворене и изложбе етнографског, историјског и туристичког карактера, као и изложба сликара Милутина Поњавића. Библиотека је добила на поклон вредну стару књигу „Србијанку” Симе Милутиновића Сарајлије; Године 1966. одржано је предавање о Милутину Ускоковићу и књижевно вече младе завичајне песникиње; одржаване су манифестације посвећене животу и раду Димитрија Туцовића, изложба старих и ретких књига и старе српске штампе; прво право издање библиотеке била је збирка Љубише Ђенића „Ерске мудролије”, а тираж од 3200 примерака распродат је за 3 месеца; од 1968. штампане су брошуре, разгледнице; Већ 1969. издата је збирка песама и легенди о Златибору „Златиборски мотиви”, којом је библиотека афирмисала завичајне, посебно младе песнике; Године 1970. одржана је изложба слика посвећена 25-годишњици послератног рада библиотеке, а песници са села су одржали два књижевна сусрета.

Крчагово		1970.
Рибашевина		непрестано ради, након обнове после Другог светског рата
Пожега	18	Градска библиотека у Пожеги је за матичну библиотеку пожешке општине проглашена 25. децембра 1961. године. Ова библиотека креће са ширењем мреже књижница и читаоница при школама у околним селима. У току 1962. раде књижнице у Годовику, Жежевици, Папратишту, Глумчу и Горобиљу. Самостална установа, Градска библиотека у Пожеги, од 1967. године. Тада је у саставу библиотеке било 5 књижних огранака, у Средњој Добрињи, Жежевици, Прилишцу, Рогама и Глумчу. У Рогама се оживљава рад књижнице и читаонице Пописано је укупно 18 библиотека које су радиле 1968. од којих је 7 народних
Сјеница	5	Пописано 5 библиотека у овој општини које су радиле 1968, од којих је народна књижница и читаоница у Штављу, остале су у саставу, или школске
Ивањица	17	Пописано је 17 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих је 6 народних
Косјерић	4	Пописано је 7 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, 4 народне
Чајетина	10	Године 1961. Народни одбор општине Чајетина донео је ново решење о оснивању библиотеке и њено проглашење за матичну библиотеку Пописано је 10 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих су 4 биле народне
Ариље	4	Пописане су четири библиотеке које су радиле 1968. у овој општини, од којих је само једна народна
Нова Варош	20	Пописано је 20 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих је 1 народна
Пријеполје	22	Пописано је 22 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих је 5 народних
Прибој	13	Пописано је 13 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих су 2 народне
Бајина Башта	13	Пописано је 13 библиотека које су радиле 1968. у овој општини, од којих су 4 народне

Табела 3. Народне књижнице и читаонице од 1961. до 1970. године

Период 1971–1980.

Програм развоја ужичке библиотеке у овој деценији био је резултат стеченог знања и искуства са савременом перспективом на основу Стандарда и Плана развоја у народним библиотекама донетим у Заједници библиотека. Из извештаја за 1972.

годину видимо да је тих година референт Матичне службе ужичке библиотеке, иначе први стручни библиотечки радник, подучавао основама библиотекарства раднике у библиотекама у Бајиној Башти, Ариљу, Ивањици, Пријепољу, Прибоју, Пожеги, Косјерићу, Рогачици, библиотекама основних и средњих школа у граду, као и специјалним библиотекама у предузећима. Циљ обуке био је пружање стручне помоћи у сређивању фондова по УДК. У том периоду Библиотека се укључила у БИС.³⁴ У сарадњи са осталим установама културе, ужичка библиотека 1972. покреће Ужички зборник, публикацију за политичку, културну и економску историју Ужица и оклине.³⁵

Шест година након установљења престижне награде у библиотекарству, тачније 1975. године, ужичка библиотека добија награду „Милорад Панић – Суреп”, најпрестижнију награду у српском библиотекарству, која се додељује за изузетне резултате у развоју библиотечке делатности у Републици. Исте године била је домаћин саветовања библиотекара о завичајним фондовима општинских библиотека. Своје искуство преносила је на суседне општине које су оснивале завичајне фондове. Почине интензивнији рад на комплетирању збирке завичајне периодике, која је изузетно значајна за проучавање локалне историографије.³⁶

Од почетка 1978. библиотека ради пуно радно време радним данима и суботом од 8 до 14 часова. У јесен наредне године издвојено је посебно одељење под називом Марскистичко и научно одељење које има читаоницу са 20 места и располаже са око 15000 књига из свих облика људског знања. Поводом Дана града Ужица, 1979, Библиотека добија и општинску Награду „Слободан Пенезић – Крцун” за завидне резултате постигнуте на ширењу књиге и културе, као и системски рад на развоју библиотека у месним заједницама, радним организацијама и школама. Када је умро блиски сарадник, саборац Јосипа Броза Тита, Словенац Едвард Кардељ, на иницијативу локалних политичких руководилаца Библиотека добија његово име, а образложења су: да се налази у близини Титовог споменика – на Тргу партизана, да је волео Титово Ужице, био велики револуционар, мисионар и писац. Наредних десет година, библиотека је носила назив Народна библиотека „Едвард Кардељ”, Титово Ужице. Укидањем идеолошког имена библиотеке, Марскистичко и научно одељење добија нови назив – Одељење стручне књиге.³⁷

Почетком осме деценије ариљска библиотека је била у простору од 20-ак квадрата,

34 БИС – библиотечко-информациони систем.

35 Иван Ршумовић, гл. ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања* (Ужице: Народна библиотека, 2006): 148.

36 Више о томе у *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања*, ур. Иван Ршумовић (Ужице: Народна библиотека, 2006): 111.

37 Иван Ршумовић, гл. ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања* (Ужице: Народна библиотека, 2006): 117–121

у саставу комуналне установе. Након пада броја чланова, 1974. године, број чланова се дуплирао. Све су чешћа гостовања уметника и одржавања приредби. Крајем 1977. забележено је много боље стање у односу на деценију раније – књижни фонд је удвостручен, а чланство се увећало. Један новинар тада је написао: „Ипак, главно жариште и расадник културе је Библиотека. Мада запослени нису задовољни величином књижног фонда, задовољни су ревношћу читалаца и њиховим односом према књизи...”³⁸ Што се тиче стручног уређења књижног фонда, заостајала је у односу на друге библиотеке у Србији. Крај 20. века Библиотека је дочекала у саставу Културног центра.

Године 1973. активира се мрежа постојећих књижних огранака пожешке општине (2580 чланова, издато на читање скоро 53000 књига, прима 9 часописа, 22 листа и Библиографију Југославије). Осетила се њена просветитељска улога. По речима Радована Зарића: „Књига поново добија своје право место!” Крајем 1978. године отворено је Дечје одељење и библиотека ради у две зграде. Број читалаца се повећао за 78%, у односу на претходну годину, захваљујући колективном учлањењу радника преко 30 предузећа. Године 1979. долази до спајања сеоских, народних и школских библиотека у месне – Жежевица, Добриње, Прилипац. Наредних 10 година библиотека постаје средиште културних збивања у граду.

У чајетинској библиотеци, 1971. године, број седишта у читаоници смањен је на 15, музејски експонати десетак година нису прикупљани, али се организују културно-образовни програми. Наредних година библиотека налази начин да остане средиште културних збивања: издавањем збирки песама и здравица, штампањем *Годишњака*, организовањем књижевних вечери и изложби.³⁹ Две године касније просторија у старој „Мићића згради” се запалила, па је део музејске збирке пребачен у сутерен зграде, који је враћен библиотеци. Почетком августа долази нова библиотекарка, а годину и по дана касније Љубиша Ђенић одлази у пензију, мада и даље наставља да сарађује са библиотеком, припремајући изложбе и дајући читаоцима да се служе његовом приватном библиотеком.

У извештају о раду из 1976. године, стоји да библиотека нема никаквих средстава за набавку књига. Расписан је конкурс на тему о књизи и додељене награде у оквиру акције „Месец књиге”, а организоване су и три изложбе при музејској збирци. Те године библиотека у Чајетини одликована је Орденом заслуга за народ са сребрним зрацима. Приновљена је 1621 књига. Године 1977. Чајетина добија средњу

38 Слободан Радовић. *Ариљска библиотека* (Пожега: Жиравац, 2002): 77.

39 Издваја се изложба Пујовић цртежа, 1971. године, под називом „Златиборске брвнаре”, уз коју је издата истоимена публикација. „Друго зрно сунцокрета”, друштво које је држало књижевне вечери основало је књижевни клуб љубитеља књиге. Године 1974. изложбом „Развојни пут Народне библиотеке у Чајетини” обележена је 70-огодишњица рада установе и издата је збирка завичајних песника „Пуче зора изнад Златибора”.

школу због чега је набављено 140 књига за ученике. Библиотека прима 62 наслова новина и часописа у тој години. Организован је књижевни конкурс за ученике у оквиру „Месеца књиге”. Победници и најбољи читаоци су награђени на књижевној вечери.⁴⁰ Током 1978. године одржане су две изложбе, али је издавачка делатност потпуно замрла. Поред проблема са смештајем постојала је потреба и за стручним кадром. Наредне године бесплатно су учлањени ученици првог разреда основних школа, али других облика рада са читаоцима није било. Покретна библиотека у Стационару у 1980. години је добро радила, али је у „Магнезиту” и Студентском опоравилишту престала са радом. Организоване су две изложбе.⁴¹

Библиотеку у Косјерићу 1971. године помиње управник ужичке библиотеке у контексту организационог дела неке друге установе. Од 1979. године функционише као део Дома културе. У тај простор унела је 12.000 публикација. Од 1961. године формирано је неколико сеоских библиотека, под јурисдикцијом бајинобаштанске библиотеке. Од 1973. године радила је у саставу Народног универзитета, а потом Културног центра до 1990, када постаје самостална установа. У њој је сваке године организована настава за образовање одраслих. Најплодотворнији рад ове библиотеке почиње од 1980-их, када креће са организовањем разних манифестација, јубилеја, изложби.

Након што је библиотека у Пожеги проглашена за матичну, боље услове добијају сеоске књижнице. Библиотека у Глумчу 1974. године има фонд од 1105 књига, које је набавила матична библиотека. Број књига у библиотеци у Рогама се постепено увећавао, 1973. има 937, а наредне године 1126 књига. Из библиотеке у Сврачкову 1980, престанком рада основне школе у селу, већина књига пренета је у библиотеку у Рогама која је радила као књижни огранак Народне библиотеке из Пожеге. Године 1979. народна и школска књижница у Средњој Добрињи су спојене. Књижница је била смештена у школи и вршила обострану улогу, а међу члановима највише је било ученика. Овако здружене књижнице временом су се претварале у школске библиотеке. Основни проблем био је финансирање.

Крајем 70-их година 20. века ужичка библиотека редовно приређује књижевне вечери, изложбе и трибине. Године 1977. утемељила је трајне књижевне манифестације у спомен значајних завичајних писаца Пауна Петронијевића и Милутина Ускоковића. У част првог, почевши од 1978. организују се књижевни сусрети под називом „Одзиви Пауну”.⁴² Од 1956. до 1976. године број чланова НБУ је порастао више од

⁴⁰ Наредне године изложбе нису реализоване због недостатка простора, а са традицијом награђивања најбољих ученика је прекинуто.

⁴¹ Године 1980. организована је изложба „Тито и књига”, а сарадња са приватном библиотеком Љубише Ђенића допуњена је организовањем изложбе његових цртежа „Титово Ужице и Златибор”.

⁴² Иван Ршумовић, гл ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања* (Ужице: Народна библиотека, 2006): 151.

два пута (са 1995 на 4925), а број књига од 1948. до 1976. увећао се за преко 70 пута (са 1300 на 92713). Увећањем број читалаца и књига, увећавао се и стручни кадар, тако да је 1980. у библиотеци било 18 запослених. Како је опадао број становника у околним селима, смањило се и број чланова у књижним огранцима. Бројне активности које су доприносиле популаризацији књиге и читања још у овом периоду сврстале су библиотеку у место у коме се ради много више од позајмљивања књига. Број чланова књижних огранака постепено опада јер становништво мигрира из села у градове.

Златиборски округ	Народне књижнице и читаонице од 1971. до 1980.
Ужице	Број чланова књижних огранака постепено опада јер становништво мигрира из села у градове.
Пожега	1979. долази до спајања сеоских, народних и школских библиотека у месне – Жежевица, Добриње, Прилипац; 1979. народна и школска књижница у Средњој Добрињи су спојене.
Косјерић	Од 1979. године библиотека функционише као део Дома културе
Чајетина	Покретна библиотека у Стационару у 1980. години је добро радила, али је у „Магnezиту” и Студентском опоравилишту престала са радом.
Ариље	Крај 20. века библиотека је дочекала у саставу Културног центра
Бајина Башта	Библиотека је од 1973. године радила у саставу Народног универзитета, а потом Културног центра.

Табела 4. Народне књижнице и читаонице од 1971. до 1980. године

Закључак

После Другог светског рата библиотеке су израсле свуда и на сваком месту у Златиборском округу. Сви су их оснивали, често нестручно, у неадекватним условима и без посебне одговорности за њихову будућност. Књижни фондови су формирани од поклона, сувишака, добровољних прилога грађана и прикупљеним средствима у акцијама омладине. Функција тадашњих библиотека била је превасходно образовна, а затим и културна. Свака популарна библиотека⁴³ постала је школа за одрасле и то школа која мора да иде ка својим „ђацима”, која им не доставља, већ намеће књигу читаоцу.

У периоду од 1945. до 1950. године у Златиборском округу основано је или обновљено 77 књижница и читаоница у којој су просветни радници волонтерски радили на елиминисању неписмености. Следећих десет година, 1951–1960, библиотеке Округа раде под окриљем народних одбора (управни и надзорни одбор). И даље кубуре са смештајем, мада организованије раде и увећавају своје књижне фондове. Ужице 1951. добија првог стручног радника, књижничара, од кад ова установа организовано ради.

43 Десанка Мидић. „Улога и место библиотеке у комуни”, *Библиотекар*, бр. 4 (1961): 298.

Спровођене су акције, 1954. године, којима су библиотеке руралних општина добијале велики број књига. Средином исте године одржава се курс за књижничаре за прелазак на УДК систем уређења фондова и чајетинска библиотека међу првима у Округу сређује фонд по међународној класификацији. Приређују се семинари за чланство сеоских огранака, изложбе књига о пољопривреди и популарише читање.

Први закон о библиотекама Србије крајем 1960. године условио је да до краја марта 1961. надлежни органи одреде централне матичне библиотеке у свим срезovima. Овај моменат је од пресудног значаја за будући рад ових културно-просветних установа, јер су се библиотеке морале спремније укључити у динамичан процес политичког, економског и друштвеног развоја наше земље. Овај закон је обавезивао средину у којој се библиотеке оснивају, да им се обезбеде сви елементарни услови за рад. Налагао је решавање питања: буџета, набавне политике, просторија, кадрова, као и систематског популарисања књиге. Настајала је библиотечка мрежа покретних „пунктова” везаних за већ постојеће библиотеке, како би се приближила књига читаоцу. Тежило се стварању библиотечке мреже која одговара потребама тадашњег друштва, прилагођено темпу живота и тадашњем човеку.⁴⁴ Из централне општинске библиотеке, већ обрађене по библиотечким принципима, књиге су се достављале месним књижницама и читаоницама.⁴⁵

Оснивају се нова одељења при библиотекама, формирају референсне збирке, врши селективна набавка стручне литературе и почиње пружање услуге међубиблиотечке позајмице. Број стручних радника расте. Организују се књижевне вечери на којима гостују писци, изложбе, предавања, покреће издавачка делатност. Почиње класификација и сређивање фонда по УДК систему у целом Округу. Чланство се увећава. Сјеничка библиотека ради у веома лошим условима, потпуно незапажено.

Од 1961. године ужичка библиотека је матична за регион, данашњи Златиборски округ, у ком је тада постојало 123 библиотеке. До краја ове деценије тај број се рапидно увећао на 171 библиотеку, од којих су 44 биле народне. У овој деценији први пут у историји Округа постоји библиобус, који покрива потребе корисника за литературом у општини Прибој.

Број чланова књижних огранака 70-их година 20. века постепено опада јер становништво мигрира из села у градове, где се повећава број корисника градских библиотека Округа. Референт Матичне службе, иначе први стручни библиотечки радник, подучава основама библиотечарства раднике у осталим општинским, школ-

⁴⁴ Олга Перић. „Основни задаци и улога матичне библиотеке у развоју мреже библиотека”, *Библиоџекар*, бр. 1–3 (1961): 16–25.

⁴⁵ Десанка Мидић. „Улога и место библиотеке у комуни”, *Библиоџекар*, бр. 4 (1961): 298–300.

ским и специјалним библиотекама са циљем пружања стручне помоћи у среживању фондова по УДК. Ужичка библиотека се почетком ове деценије укључила у БИС, и добија најпрестижнију награду у библиотекарству. Одржавају се саветовања библиотекара о завичајним фондовима. Бројне активности популаришу књигу и читање. Библиотеке постају средишта културних збивања у својим општинама. У овом бурном периоду библиотекарство Златиборског округа је у самом врху у држави.

Литература:

1. Бојовић, Вујица. *Век библиотеке у Пријепољу: 1904–2004*. Пријепоље: Матична библиотека „Вук Караџић”, 2005.
2. Бошковић, Мирослава. *Библиотеке у СР Србији*. Београд: Просвета, 1970.
3. Вучићевић, Раде. *Библиотекарство заједне Србије: од 1835–2000. године*. Ужице: Народна библиотека, 2013.
4. Зарић, Радован. *Народна библиотека Пожега: сто двадесет и пет година*. Пожега: Народна библиотека Пожега и Издавачка радионица Свитац, при КД Развигор, 1995.
5. Мидић, Десанка. „Улога и место библиотеке у комуни”. *Библиотекар*, Год. XIII, бр. 4 (1961): 298.
6. Мрдаковић, Добривоје. *Сто тридесет година читалонице и библиотеке у Бајиној Башти: 1874–2004*. Бајина Башта: Библиотека „Милош Требињац”, 2004.
7. Перић, Олга. „Основни задаци и улога матичне библиотеке у развоју мреже библиотека”. *Библиотекар* год. XIII, бр. 1–3 (1961): 16–25.
8. Радовић, Слободан. *Ариљска библиотека*. Ариље: Културни центар, 2002.
9. Ршумовић, Иван, гл ур. *Народна библиотека Ужице: 1856–2006: 150 година постојања*. Ужице: Народна библиотека, 2006.
10. Џамбић, Сањина и Јеремија Џамбић. *Кућа књије: сто година Библиотеке у Чајетини*. Чајетина: „Библиотека Љубиша Р. Ђенић”, 2004.

Summary: After the Second World War abrupt cultural development had reflected on the foundation of libraries in Zlatibor district, which became a necessity even for the smallest of communities. The Communist party ordered either renewal or opening of new libraries and reading rooms. In order to improve literacy and to educate population, cultural-educational groups were formed with a task to organize literacy courses and reading groups in libraries; first librarians were volunteere teachers. Since the founding, right after 1945 all the libraries of Zlatibor district, shared the same problems: lack of adequate premisses, permanent relocation and scarce book fund. The first Act on Libraries in

1960 obliged district administrations to provide libraries with basic working conditions. Nevertheless, budgetary funds, although constantly increasing, were insufficient and not received in regular base. From 1945 to 1973, libraries were entrusted to municipality administration. There were 171 libraries in Zlatibor district in 1968, 44 of them being national and 124 were either school libraries or specialized ones. Libraries became cultural centers of municipalities.

Key words: national library, reading room, Zlatibor district, literacy, cultural-educational groups, literacy courses